

كۆنفيدرالى ديموكراتى و دەولەت لە تەرازووى مافى مروۇدا

ديار غەريب

Diyar_helmet@yahoo.com

كۆمەلگى مروفايەتى ھەر لەسەرەتاي گەشەكردىيەو بەدوای جوړه ژيانىكىدا گەراوہ كە بتوانىت پەيوەندى نىوان تاكەكان و چۆنىتى رېكخستىيان و پەيوەندى ئەم رېكخستنانەو تاكەكان و پەيوەندى كۆمەلگاو سروشت و دواى سروشت (ميتافيزيك)يش رېكبخات، ئەم گەراڻ و ماندوو بوونەش ھەتا ئىستا گەلىك نموونە و ئەزموونى پېشكەش كروويين و زۆربەى ئەو ئەزموون و نموونانەش ھەتا ئىستا ماون، ياخود كاريگەرييان لەسەر شيوەگرتى سىستەم و كۆمەلگا ھەيە. خىزان، تىرە، خىل، ئايين، مەزھەبەكان و دەولەت (بە ھەموو جوړەكانىيەو) لەو نموونانەن، ئاشكرايە ئەم فۆرم و مۆدىلانەش لە سەردەمى جياواز جياواز و بەفۆرمى جياواز دەرگەوتوون ھەتا بتوانن وەكو بزارىك وەلامى پىداويستىەكانى سەردەمى خۇيان بەدەنەو و كۆمەلگا رېكبخەن. مېژوو پېشكەوتنى كۆمەلگاش ئەو سەلماندووہ كە ئەو فۆرم و چوارچىوانە توانىويانە وەلامى سەردەمىك بەدەنەو، بەلام لە سەردەمىكىشدا تووشى قەيران بوون و ناچار بە گۆراڻ كراون، ياخود پاسىقبوون و چوارچىوہ فۆرمى نوئى جىگەيانى گرتۆتەوہ.

بىگومان ئەمەش لەم سەردەمى ئىمەدا بە ئاشكرا دەبىرنىت، ئەوہتا دەولەت بە ھەموو شىوازەكانىيەوہ زۆر تەنگاۋ بووہ و ناتوانىت وەلامى زۆر كېشەى سىياسى و كۆمەلايەتى بداتەوہ. ئەوہى لىرەدا منىش دەمەويت ھەلۆستەى لەسەر بكەم مەسەلەى دەولەت و كۆنفيدرالى ديموكراتىيە. دەولەت وەكو دەزانين سىستەمىكە 4000 سال زياترە بە فۆرم و قەبارەى جياوازوہ بووتە مۆدىلى رېكخستنى ژيان و ئەم مۆدىلە رېكخستەنە لە عەقلىيەت و پاشخانى عەقلى تاكەكاندا جىگىر بووہ و ھەتا رادەيەك كۆنترۆلى بىرى تاكەكانى كرووہ، بۆ ئەمە زۆر ئاستەمە تاكىك لە دەرەوہى دەولەت بگەرنىت بە دواى چارەسەرى كېشەكانى خۇى و كۆمەلگادا. ھەر ئەمەش واىكردووہ كە زۆربەى بىر مەندەكان و سىياسەتمەدار و تاكەكانى تىرى كۆمەلگاش زۆر پى لە سەر ئەوہ دادەگرن كە لە چوارچىوہى دەولەتدا كېشەكانىيان چارەسەر بكەن. ئەمە واىكردووہ فۆرمى دەولەت وەكو فۆرمىكى ئەبەدى بىبىرنىت يان دەتوانين بلين بەرگىكى ئەبەدىيەتى بەبەرداكراوہ، پىم واىە زۆربەى قەيران و كېشەكانى كۆمەلگاش لىرەوہ سەرچاوہ دەگرنىت. لىرەدا دەمەويت بىمە سەر ئەوہى كە ئەمەپۆ بۆ جارى يەكەمە لە دەرەوہى فۆرمى دەولەت و بە شىوہىكى ئاشكرا پىرۆژەى چارەسەرى كېشە سىياسى و كۆمەلايەتىەكان پېشكەش كراوہ و ئەو پىرۆژەيەش لە لايەن بەرپىز (عەبدوللا ئۆج ئالان) رىبەرى كۆمەلانى كوردستانەوہ پېشكەش كراوہ. ئەم پىرۆژەيەى بەرپىز ئۆج ئالان ھەولدانىكى جياوازە و لە بناخوہ جياوازی ھەيە لەگەل زۆربەى ھەولدانەكانى تىرى ئەم سەردەمە، چونكە ئەم پىرۆژەيە لە دەرەوہى دەولەت بۆ چارەسەرى كېشە سىياسى و كۆمەلايەتىەكان دەگەرنىت. ھەر بۆ ئەمەش خویندەنەوہ لىكدانەوہى بەر فراوانى پىويستە. لەم بابەتەدا دەمەويت بە كورتى باس لە كۆنفيدرالى ديموكراتى و دەولەت و جياوازيەكانىيان بكەم، لە پىناوى ئەوہى بتوانين مۆدىلىكى باش و گونجاو ھەلپىزىرەن بۆ چارەسەركردنى كېشەى رېكخستنى كۆمەلگا و كېشەى نەتەوہكەمان.

بۆ ئەم مەبەستەش ئەوہى لای من گرنگە ئەوہى ئەو ھاكتەرەنە دەستىشان بكەين كە رۆلى سەرەكىيان ھەيە لەسەر دروستبوونى فۆرمى دەولەت، ياخود ھەر فۆرمىكى تر كە بۆ رېكخستنى كۆمەلگا و ژيانى كۆمەلگا دەرگەوتون. بە ووردبوونەوہىكە بە مېژوو پېشكەوتنى كۆمەلگادا تىدەگەين كە پېشكەوتنى فەر، بەرھەم و پىداويستىەكانى كۆمەلگا رۆلى سەرەكىيان ھەبووہ لەم بواردەدا. لە لايەكى ترەوہ دەبىنين كە ھەتا دەرگەوتنى دەولەت مافى تاك و ئەتنىكە جياوازەكان نەبەسترايوون بە بە قەوارە و جوگرافىيەكى دىيارىكراوہ، بەلكو بەسترايوون بەبوونى ئەو تاكە يان ئەو پىكەتەيەوہ، بەلام لەگەل دروستبوونى دەولەتدا ئەم ھاوكېشەيە گۆراڻ مافى تاك و پىكەتە جياوازەكان بەستراڻ بە رۆلىان لە پىكەتەى دەولەتدا، ئەم فۆرمىەيە لەگەل دروستبوونى دەولەتى نەتەوہييدا بە تەواوى جىگىر كرا و كار گەيشتە ئەو رادەيەى ئەو نەتەوہ ئەتنىكانەى كە دەولەتەيان نەبوو نكۆلى لە بوونىشان بكرىت، ئەمەش بۆ خۇى سەرچاوہى گەلىك شەپ و ئالۆزى بووہ ئىستاش گىزاويكى لەرادە بەدەرى دروستكردووہ. تىپەر نەكردنى ئەم گرىكوپىرەيە واىكردووہ كە لەم قۇناخەدا ھەتا ئىستا زۆربەى كېشە نەتەوہىيە و ئەتنىكەكان بە ھەلۆسراوہىيە بىينەوہ. ئەوہى كە دەبىرنىت بەرپىز عەبدوللا ئۆج ئالان لەو پىرۆژەيەدا ھەولىداوہ كە ئەم گرىكوپىرەيە تىپەرىكات و ئەو فۆرمىەى كە وەكو بزارىك پىشخستووہ ماف و نازادىيەكانى تاك و ئەتنىك و نەتەوہ جياوازەكانى نەبەستۆتەوہ بە بەو پىگەو جىگەى كە ئەو تاكە، ياخود ئەتنىكە لە ناو دەولتلكىدا ھەيەتى ياخود نەبەستۆتەوہ بە بوون ياخود نەبوونى دەولەتەوہ. بۆ ئەم فۆرمىەش پىشتى بە دوو ھاكتەرى سەرەكى بەستووہ، يەكەم ئەو پىشكەوتنانەى لە بوارى فەكرى و زانستى و تەكنەلۆژياوہ بەرھەم ھاتوون ئىتر دەرھەتى ئەو نادنە كە مافى مروۇف و پىكەتە جياوازەكانى ناو كۆمەلگا بەستىت بە پىگەى ئەو تاك ياخود پىكەتەوہ لە ناو دەولەتدا، بەلكو مافى دابراوہ لە دەولەت و وابەستەيە بە خوودى مروۇف، ياخود بوونى پىكەتەكانەوہ، ھاكتەرى دووہ ئەو بە يەكداچوونەى نەتەوہ ئەتنىك و شارستانىەكان و بلابوونەوہى زۆربەى نەتەوہكان لە گەلىك دەفەرى جىهان واىكردووہ كە ئىتر نەتەوہكان پىويستىان بە فۆرمى جياوازتر ھەبىت بۆ ئەوہى بتوانن لە رىگەيەوہ پەيوەندى خۇيان و پەيوەندىيان لە گەل پىكەتە جياوازەكانى تردا رېكبخەن و جوگرافىا و دەولەتەيش نەتوانن بىنە ئاستەنگ. بە كورتى پىرۆژەى كۆنفيدرالى ديموكراتى بە شىوہىكى زانستى و بە پىشتەستى بەو پىشكەوتنانەى لە ئاستى تاك، زانست، تەكنەلۆژياو بەرھەمدا بەدەستھاتوون ھەولدانىكە بۆ رىزگاربوون لەو گىزاوہى كەكارەكتەرى دەولەت دروستىكردووہ، ئەویش بەستەنەوہى مافە بە بوونى دەولەت و سنوورىكى دىيارىكراوہوہ، لە بەرامبەرى ئەمەدا بەستەنەوہى مافە بە بوونى ئەو پىكەتە بۆ خۇى.